

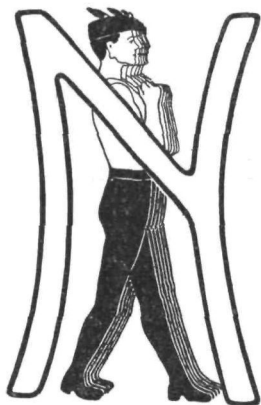

SVEN HEDIN — F. PALNAK:

Za morjem.

(Dalje.)

5. PITSBURG.

aš izseljenec Ivan se je medtem že razgledal po milijonskem mestu. Videl je dosti čudežev, navadil se je že nekaj angleško govoriti ter našel tudi po precejšnjem trudu delo v veliki tvornici, kjer mu je prav prišlo, kolikor je znal kovaškega. Tu pa je ostal le dva meseca, ker je dobil iz Filadelfije ponudbo, ki je zanjo kar prijel. Namenil se je, da pojde od dela do dela skozi vso Severno Ameriko. Ko pridem v Čikago, si je dejal, da mu ne bo težko priti v San Francisco, kjer plačujejo delo najviše.

Tako ga vidimo zdaj v Filadelfiji v delavnici, kjer narejajo vsako leto več kot tisoč lokomotiv.

Ta delavnica je kar mesto zase. V velikanskih pečeh tope železo, ga kujejo in vlačijo ter ga izpreminjajo v jeklene parne kotle, kolesa, osi in strojne dele, ki je iz njih sestavljena lokomotiva. Vsa tvornica je prepredena s tračnicami, in gotovi hlaponi beže od tu po železniškem omrežju Združenih držav. Posebno zanimivo delo ni bilo, ki ga je opravljal Ivan; par mehaničnih prijemov, za katere ni bilo treba niti posebne pameti. Pa ravno ta enakomernost je utrujala pri vednih čezurah bolj, kakor najbolj vroči poletni dnevi časih v domovini.

Da bi si ogledal mesto, je imel malo časa, pa tudi malo veselja. Tovariši so mu pravili, da je Filadelfija med največjimi mesti na svetu ter ima poldrugi milijon prebivalcev, v Ameriki da sta samo Novi Jork in Čikago večja. Petina vseh prebivalcev pa so delavci.

Po nekaj mesecih ne ugaja našemu prijatelju več tukaj; zato si kupi vozni listek v Pitsburg, glavno mesto jekla in železa; tam, so mu zatrjevali, da ne čaka krepak delavec nikdar na delo.

Vlak iz Filadelfije v Pitsburg ga pelje brez prestopanja skozi vso državo Pensilvanijo. Neštevilne proge se cepijo vsepovsod od glavne, in na vseh straneh leže mesta in naselbine. Tu gre železnica k rudokopu, tam ona drži v kraj, kjer pridelujejo koruzo in tobak, tretja zopet k veliki žagi. Po kolodvorih stoje dolgi vlaki, obloženi z žitom, lesom, petrolejem, bombažem, stroji, premogom — pač z vsem, kar je mogoče dobiti iz zemlje in kar morejo pripraviti človeške roke.

»Kakšna naglica! Kolika priročnost!« si misli Ivan. Kako pridno in podjetno ljudstvo! Ampak vidi se kaj kmalu, da mislijo tu vsi le na tri reči: na dolar, na dolar in zopet na dolar. Kdor nima imetja, si nakoplje z delom bolezen na vrat, da bi obogatel, in kdor ima že stotisoč dolarjev, dela brez miru, da bi si pridobil še več. In vendar ne vzame nihče svojega bogastva s seboj v zemljo! Prav čedno je slišati, da je dežela zvezna ljudovlada; vendar pa ima svojega vladarja, in še celo najhujšega od vseh, in ta vladar se imenuje dolar.

Po obeh straneh železnice postaja zemlja hribovita, in v mnogih zavinkih beži vlak skozi severni del Aliganskega gorovja. Ko ogleduje Ivan temne gozdove, rodovitno polje in dim, ki se vali iz dvorov in vasi, mu sede nasproti na klop pravi ameriški človek. Ivan se odmakne od okna, zakaj prišlec pljuje v velikih lokih predse, kar je v navadi pri neizobraženih, dostikrat pa tudi izobraženih Američanih.

Prišlec to zapazi. »Bože!« se zasmije široko, »vidi se vam, da ste v Ameriki še novinec!« In ko Ivan prikima, dostavi:

»Tu se morate še na marsikaj navaditi. Sicer pa brez zamere!«

Ivan je opazil z začudenjem in studom že v delavnicah, kjer je delal dozdej, kako malo gledajo ljudje na snago, zato se tudi zdaj ni dosti več brigal za Američanovo pljuvanje, zlasti ker je bil ta drugače prijazen mož. Tudi vedel je dosti. In Ivan je spoznal, da so delavci v Ameriki dosti bolj poučeni v državnih in družabnih zadevah in da poznajo svojo deželo veliko bolje, kakor je to navada v Evropi.

»Kar tam vidite,« mu je dejal njegov spremljevalec, ko je gledal Ivan z zanimanjem skozi okno, »so grebeni Aliganskega pogorja, ki so sestavljeni iz granita, gnajsa in skrilovca ter tvorijo razvodje med Atlantskim oceanom in Misisipijem. Pa ne smete misliti, da so hribje vsepovsod videti tako prijazni. Na jugozapadu, v Severni Karolini na primer so vrhunci, ki so visoki nad 2000 m. V nižinah pridelujejo koruzo in sadje, in polje se menjava z jako lepimi iglastimi in listnatimi gozdovi. Vmes pa so tudi obsežni kraji, kjer se izgubite v goščavi plazečih rastlin. To so skrivališča, kamor še ni stopila človeška noga, kjer pa prebivajo medvedje in volkovi med goščo, podrtimi drevesi in z mahom poraslimi skalami. Od tistega časa, ko so se vojskovali tu med seboj indijanski rodovi,

se ni tu nič izpremenilo. Indijancev se vam sicer ni treba več bati. Pazite se pač pred rjavimi kačami klopotačami s temnimi lisami po hrbtu! Te so nevarnejše. Na srečo imajo v repu rožen klopotec in če se plazijo po tleh, je čuti, kakor bi stresal kdo suh grah v rešetu. — Kam pa ste pravzaprav namenjeni, tovariš?»

»V Pitsburg grem iskat dela; doma sem bil kovač in sem že spoznal, da pridem tu s takim rokodelstvom laže naprej kot pa s poljedelskim delom na farmah.«

»Je že mogoče. Ampak v Pitsburg! No, hvala lepa! Veste, kako pravijo Pitsburgu pozimi? Pekel! Poleti sploh nima imena, bržkone, ker ni ne na zemlji, ne pod zemljo hujšega gnezda, kakor je to strašno mesto železa in dima, žarečih plavžev in neizmerno bogatih jeklenih kraljev.«

»Vi pa poznate Pitsburg menda dobro?»

»O, precej! Dve leti sem bil tam višji delavec za jeklo. Pitsburg je zrastel iz zemlje kakor po čudežu, odkar so odkrili tam petrolejske vrelce, in je zdaj izmed največjih industrijskih mest na svetu, in kar se tiče železa in jekla, prvo v Ameriki. Kolikor tu na leto napravijo, ima vrednost kake pol milijarde. V bližini so skoro neizčrpní premogovniki, in nad dvanajst železniških prog se snide v Pitsburgu. Poleg tega ima na razpolago še tri glavne reke, katerih dve tečeta v tretjo, Ohajo, ki se izliva v Misisipi. Povrhu vsega pa so zvezane te reke z mnogimi prekopí. V predmestjih Pitsburga je polno tvornic za stroje, livarnic in steklarnic. Pitsburg ima nad pol milijona prebivalcev; tretjina jih je tujcev, največ Slovanov, mnogo pa tudi Lahov in Ogrov. Povem vam, da imate Pitsburga prekíprek dosti, če si ogledate enkrat s kakega hriba cel gozd tvorniških dimnikov ter mislite na nesrečneže, ki garajo tam spodaj pod črnimi oblaki premogovega dima. Tu ne čujete nič drugega, kakor večno kovanje in trkanje, večno rožljanje železa in jekla, in težko obloženi vlaki vozijo po progah. Vse vre in kipi v prezakurjenih plavžih, in pod kladivi skačejo iskre. Ponoči se vam zdi, da ste na dnu ognjenika, kjer vre pod pepelom lava in žuga, da ga vsak čas predre ter vse uniči. Iz mnogo tisoč dimnikov se leskeče rdečerumenkasta luč ter ožareva spodnje robove gostih oblakov dima, ki pokriva Pitsburg kakor ogromna kučma. Verujte mi, da rajši podivjam v gozdovih Aliganskega gorovja, kakor pa da poginem v pitsburških plavžih.«

»Nimate predobrega mnenja o mestu in vendar hvalite njegovo obrtnijsko pridnost in njegovo bogastvo.«

»Seveda — bogastvo, ki ostane v nekaterih redkih rokah, medtem ko gine na tisoče delavnih ljudi kakor v vedno delujočem mlinu! In v tem mlinu izgine vsako leto petnajsttisoč delavcev! O, jaz vem, kako se to zgodi; jaz sam sem dobival kot višji delavec posebno plačo, da sem pomagal izprešati trumi takih ljudi moč iz telesa. Delodajalci znižujejo plače, in nevedni priseljenci, ki se tu zbirajo, se še niso naučili, da bi se združili v obrambo lastnih zadev. Njih predstojniki so plačani zato, da

priganjajo siromake, da delajo kakor živina. Bog mi odpusti greh, da sem bil tudi nekoč tak paznik sužnjev!«

»Kar mi tu pravite, mi je čisto novo. Mislil sem, da je Pitsburg za delavca prava pravcata deveta dežela.«

»O, to pa to! Le mislite si tvornico z desettisoč delavci. Da ostane število vedno popolno, mora najeti deladajalec vsako leto več kot dvajsettisoč delavcev, in v taki tvornici vedno odhajajo stari in prihajajo novi, da pozna človek komaj svoje najboljše tovariše. Le nekaj dobro plačanih stalnih delavcev je strokovno izvežbanih. Velika množica dela kakor stroji in ji ni treba misliti na nič. In mislite, da skrbi kdo za zdravje in varnost? Več kot petsto delavcev pomre vsako leto nasilne smrti pod stroji, in še večji del jih je, ki so pohabljeni za vse življenje. Družina je potem brez kruha, in le redkokdaj se zgodi, da bi skrbel za njo deladajalec. Pa stanovanja bi morali videti, kjer morajo biti delavci! Luknje so, pravi zasmeh za snago in skrb za zdravje! To ste že v Evropi na boljem! V delavskih kosarnah prebiva največkrat po deset do dvanajst delavcev skupaj v eni sobi. Umazanost, mrčes, slab zrak, slaba voda, premalo počitka, premalo hrane in preveč dela — vse to mora kmalu uničiti najkrepkejšega človeka. Potem pa še tisto posedanje po krčmah, da ima človek vsaj nekaj od življenja. Največ jih pobere živčna mrzlica.«

»In to vse je mogoče v Ameriki, deželi svobode in bodočnosti?«

»Prav gotovo! Pred par leti je bilo še vse tako. Zdaj so se nekateri sicer zavzeli za stvar, in morebiti pride boljši čas tudi za delavca. Ampak tako kmalu še ne. Pride pa gotovo na dan vsa umazanost, ki si je grabila v temnem denar skupaj! Če bi bil jaz na vašem mestu, deset parov konj me ne spravi v Pitsburg, ampak bi se peljal kar naprej v Čikago. Ne da bi bil Čikago raj, pa vendar je za vas kot tujca tam boljše in ste bliže zapadu, ki daje vedno dovolj pomoči.«

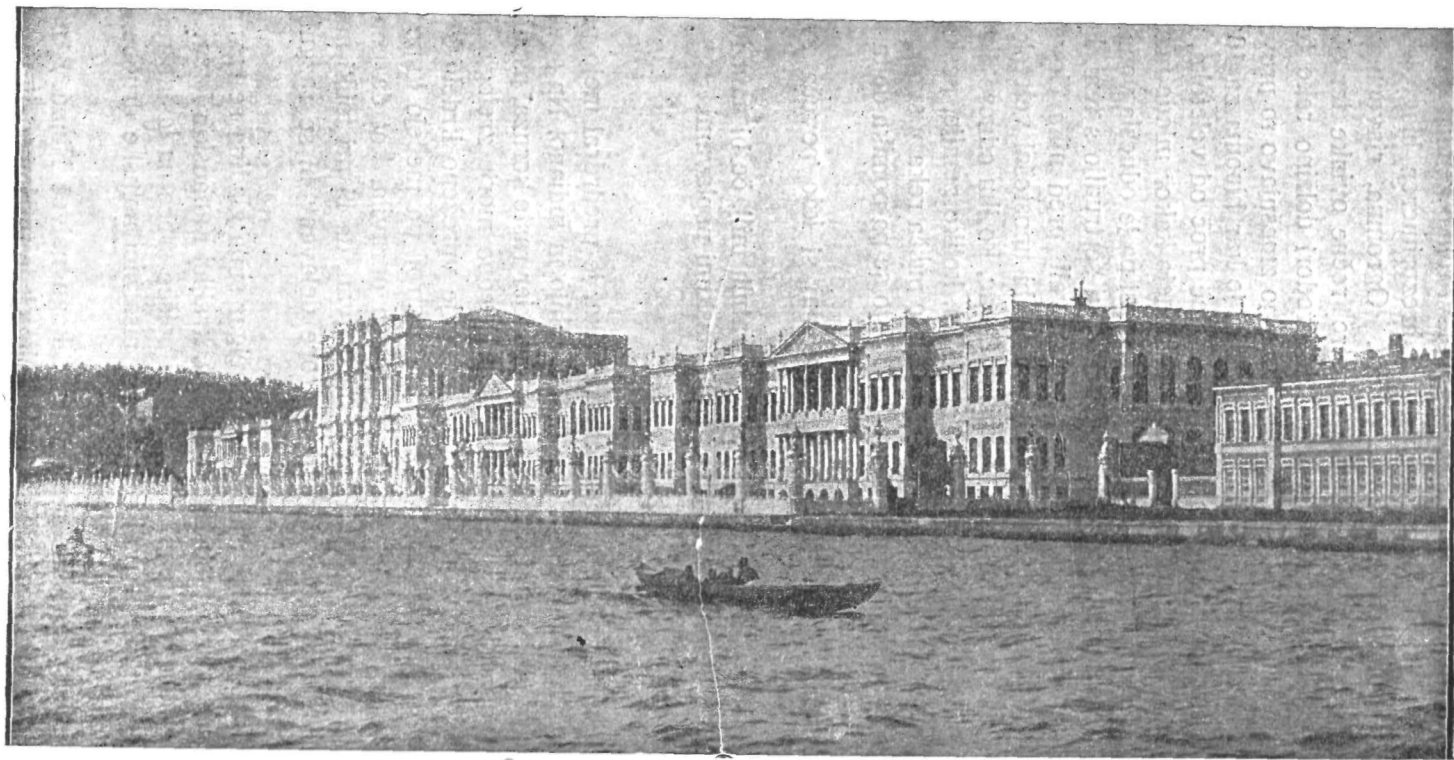
»Hvala lepa za vaš nasvet! Že itak sem bil namenjen v Čikago, se pa peljem kar z vami naprej.«

»Dobro, tu je pitsburški kolodvor! Kar kupite si vozni listek; samo glejte, da ga ne dobite po pomoti za Sen Luj.«

6. MISISIPI.

»Sen Luj; kje pa je to?« vpraša Ivan, ko je sedel spet v železniškem vozu s svojim sopotnikom.

»Ob Misisipiju,« odvrne Američan, »od Pitsburga vozi tja dol železnica. To je križišče, ki mu ga ni kmalu para. Neštevilne glavne železniške proge se stekajo tjakaj, in mnogoštevilni parniki od tam gor po Misisipiju in Misuriju in proti vsem velikim mestom ob njunih dotokih. Zakaj v Sen Luj se steka Misuri in Misisipi, da je ta z njim najdaljša reka na zemlji, kakor se jo meri od njenega izliva v skalnatem gorovju. Le Amazonski veletok v Južni Ameriki ima še več vode. Plana Misisipijeva dolina je neizmerno rodovitna; na obrežjih raste dovolj rži, da bi prehra-

Poletno bivališče turškega sultana

nila mnogo milijonov ljudi, kar je neizčrpen vir bogastva za našo deželo. Ko pa spomladi naraste ta ogromna reka, poplavi toliko zemlje, da je videti le velikansko jezero. Kakor je Misisipi brezprimeren blagoslov za človeštvo, terja vsako pomlad težke davke. Ogromna, rjavoumazana vodna množina odrezuje tedaj dostikrat ostre rečne ovinke ter si napravlja nova pota. Dostikrat skrajšajo taki predori dolžino reke tu za 20 km, tam zopet za 20. Lahko si mislimo, kakšno zmešnjavo to prouzroča. Mesto, ki je ležalo ob Misisipijevem kolenu, je kar hipoma za 10 km proč od reke, v drugem mestu pa, ki je bilo daleč proč od veletoka, morajo biti prebivalci vsak hip pripravljeni, da utonejo kakor mlade mačke. Železniški most stoji hipoma na suhem, tam naprej pa je odnesla voda železniški nasip in tračnice. Mnogo je inženirjev, ki se trudijo s tem, kako bi uravnali nagajivi Misisipijev tok ter obvarovali pred njim človeške zgradbe. In vendar ne mine nobeno leto, da ne bi upostošal veletok ter napravljaj obrežnim posestnikom velikanske škode, ko jim odnese živino. — Le pogledjte si to-le vodo, pa si lahko mislite, koliko zemlje, peska in blata odplavlja s seboj vsako leto. In vse to blato pušča reka v svoji plani delti pri izlivu pod mestom Novim Orleanom. Zato se pa pomika delta tudi vsako leto niže v Mehikanski zaliv.«

»To je pa prav pripraven način, kako naj si kdo poveča svoje ozemlje!«

»Res, pa radi bi tudi pustili teh par kvadratnih milj, če bi nam Misisipi le prizanesel s svojimi strašnimi pomladanskimi poplavami.«

7. ČIKAGO.

Vlak, ki sta v njem sedela naša dva potnika, je predrdral mejo pensilvansko in vozil zdaj zapadno skozi državi Ohijo in Indiano. Na severu in na jugu se razprostirajo brezkončne ravnine, kjer raste koruza, pšenica, oves in tobak. Najpogostejša je koruza, nepregledno morje zrelega žita. Ravno z žetvijo so začenjali; veliki stroji, vanje vpreženo krdelo konj, podirajo stebila ter jih nalagajo v kupe, drugi stroji pa mečejo kupe na voz. Delavci nimajo poleg pravzaprav drugega opravila, kot da gonijo konje, vse drugo opravijo stroji. Prav si misli Ivan, da bi pri toliki množini človeške roke tudi malo naredile; trope delavcev bi se razgubile med koruzo kakor krtice.

Zdaj beži vlak ob Mišigenskem jezeru, čigar sinja gladina se razprostira proti severu, in kmalu obstoji v Čikagu, kraljici Kanadskih jezer. Tu se loči Ivan od svojega spremljevalca, da si poišče sreče na lastno roko.

Ta mu je še priporočil, naj se zglesi v pisarnici nemške družbe, ki skrbi tudi za Avstrijce ter jim dobiva delo.

Od vseh severoameriških mest je v Čikagu največ Nemcev med dvema milijonoma prebivalcev. Vsak četrti človek je tu Nemec, in v dvestopetdesetih šolah v mestu poučujejo nemščino. Nemški pesniki imajo tu svoje spomenike.

Pa tudi v tej pisarnici je povpraševanja po delu vedno več kakor pa oddaje, še slabše pa je za Avstrijca druge narodnosti. In tudi za našega Ivana se je začelo, da je hodil sempatja, da je povpraševal in se priporočal. Pričel se je boj z velikimi oddaljenostmi in voznimi zvezami, ki so mu dostikrat napravile, da je prišel prepozno. Zakaj Čikago, najmlajše svetovno mesto, je po površju osemkrat toliko kot Dunaj. Tvorнице pa niso vse v enem mestnem oddelku, ampak vsepovsod raztresene, in obsežni, še nepozidani prostori razkosavajo mesto. Še pred sto leti je bil tu le gozd in močvirje; leta 1818. so stanovali tu štirje beli naseljenci, in l. 1829. so postavili šele prvo vas. Ko pa so zvezali s prekopi reko Čikago, je kraj rasel sila hitro; leta 1848. je že bilo 20.000, l. 1870. pa celo 300.000 prebivalcev. Kar pa pokonča leta 1871. strahovit požar skoro vse mesto. Pa kakor da je ta nesreča podeseterila veselje do dela pri prebivalcih, je stal Čikago v enem letu spet, in na mestu lesenih kolib so stale kame-nite palače. Ko je bila otvorjena leta 1893. v Čikagu svetovna razstava, tuji kar niso mogli dosti pripovedovati o čudežih v Čikagu.

Danes je Čikago peto največje mesto na svetu, in njegov letni pro-met cenijo na 12 milijard kron. Pa tudi ta veličina ima svojo slabo stran. Čikago ima nad sedemtisoč krčem ter izda na leto 600 milijonov kron za pivo in žganje! Zato pa vlada v nekaterih mestnih oddelkih tudi življenje kakor v razbojniških jamah. Policija je brez moči, tako da si človek na cesti ni vedno varen svojega življenja. Pri tem pa silno skrbe za ljudsko izobrazbo, in poleg ljudskih parkov in igrišč je veliko knjižnic, celo knjiž-nic za otroke, kjer je vedno polno takih mladih učenjakov.

Ko je Ivan iskal dela, je videl prav kmalu, da zdavnaj niso razmere več tako ugodne, kakor so bile za tiste svetovne razstave in ki so priva-bile toliko tujcev, zlasti Nemcev, in da že zdavnaj ni več v veljavi po-nosna beseda nekega predsednika Združenih držav, ki je rekel: »V Ame-riki išče delo moža, in ne mož dela.« — Po večtedenskem čakanju pa mu je bila sreča mila. Da bi se odločil za delo v kateri velikih klavnic, kjer koljejo po vsak dan do 60.000 glav živine ter pripravljajo za izvoz, ni mogel, četudi so mu že pohajali prihranki; zakaj slišal je že dosti o tem, kako grdo ravnaajo v teh klavnicah. V mnogoštevilnih tvornicah, kjer iz-delujejo železniške vozove, mlatilnice in žetnice, je zaman vpraševal. Končno se mu posreči vdinjati se pri splavarjih, ki spravljajo naprej les iz preobsežnih gozdov ob robu velikih Kanadskih jezer. Zakaj tudi v tr-govini z lesom je Čikago najznamenitejše mesto na svetu. To opravilo pa prija Ivanu tembolj, ker dela lahko ves dan zunaj pod milim nebom ter spoznava lahko zemljo in ljudstvo.

(Dalje).

